
BYLINNÁ PIVA

STEPHEN HARROD
BUHNER

POSVÁTNÁ A LÉČIVÁ BYLINNÁ PIVA

POSVÁTNÁ A LÉČIVÁ
BYLINNÁ
PIVA

TAJEMSTVÍ PRASTARÉHO KVAŠENÍ

STEPHEN HARROD BUHNER

VOLVOX GLOBATOR

Stephen Harrod Buhner

Posvátná a léčivá bylinná piva

přeložil Miroslav Krůta a Gabriela Zoubková

Copyright © Stephen Harrod Buhner, 1998

© VOLVOX GLOBATOR, 2002

Translation © Miroslav Krůta, Gabriela Zoubková

ISBN 978-80-7511-588-1 (pdf)

Je nemožné věnovat knihu „Nikomu“.

Takže tato je věnována Marii.

Využití psa při vytažení dosud spící mandragory ze země.
(Vyobrazení z publikace *Tacuinum sanitatis* obsažené
v *Medicina sanitatis, Codex Vindobonensis*.)

Poděkování

Napsání této knihy by se nemohlo uskutečnit bez pomoci: editorky Toni Knapkové, která mě po celý rok nutila, abych psal (veškerá zodpovědnost padá na její hlavu); Alana Eamese, který mi zpřístupnil svou obrovskou knihovnu, otevřel mi svůj domov a podělil se se mnou o své nesmírné znalosti týkající se piva i jeho výroby; Dale Pendella, jehož fenomenální kniha *Pharmako/poeia* mi pomohla pochopit, o co by v knize mělo jít. Děkuji též Mikalu Aasvedovi za jeho doktorskou dizertaci o 1380 stránkách nazvanou *Alkohol, pití a opilství v předindustriální společnosti: Úvahy teroretické, dietetické i náboženské*, za hloubku jeho vhledu a respektu, encyklopedický výzkum a snahu oťřást západními představami o tom, co je a není alkohol. Děkuji všem.

Pár slov překladatele na úvod

Při překladu předložené knihy jsem narazil na dva problémy, na které bych čtenáře rád upozornil.

Prvním z nich jsou míry a váhy. Vedle mnoha úvah o vztazích mezi vývojem lidské kultury a kvašením obsahuje tato kniha velké množství receptů na přípravu nejrůznějších kvašených nápojů. Množství ingrediencí je v těchto návodech uváděno v anglických, resp. amerických jednotkách. Jejich přesným převedením na jednotky metrické by vznikaly nejrůznější desetinné zlomky a nelogicky složitá čísla. Ta by se sice dala v překladu zaokrouhlit a upravit, ale to už by podle mého mínění překladatel zasahoval do kreativního procesu výroby piva, ke kterému se autor knihy snaží přimět čtenáře. Rozhodli jsme se proto původní jednotky zachovat a knihu doplnit převodní tabulkou.

Druhý problém se týká překladu anglických termínů *ale* a *beer*. Oba termíny jsou sice v podstatě definovány, ale definice se různě překrývají a navíc v češtině slovo pro *ale* vlastně chybí. Proto oba termíny většinou překládám výrazem pivo. Pouze tam, kde je jejich odlišnost významově podstatná, ponechávám v textu anglický výraz *ale*. Jak sami v knize zjistíte, dalo by se například slovo *beer* překládat staročeským chmelovina, ale to by v textu, který je ve své velké části zaměřen ryze prakticky, znělo uměle. Nakonec autor na několika místech připouští, že i hranice mezi pojmy pivo a víno není vždy vyhraněná a že podstatné je především to, aby byl nápoj k pití.

Převodní tabulka

galon	4,5 litru
pinta	0,55 litru
libra	0,4 kilogramu
unce	30 gramů

Autorovy poznámky k textu

Možná, že jsem tuto knihu uspořádal poněkud podivínsky. Obsahuje sice recepty na vaření piva, ale není jednoduchým návodem. Krok po kroku postupujícím návodu na výrobu piva se snad nejvíce blíží Dodatek. Nicméně hlavním účelem této knihy zůstává podělit se o poezii a krásu dávného kvašení. Recepty na výrobu posvátných a léčivých piv, z nichž některé jsou víc než 2000 let staré, představují pouze přídavek. Pokud některý uvedený recept vyžaduje vysladovaný ječmen, je možné jej ve všech případech nahradit konzervovaným sladovým extraktem či kombinací hnědého cukru a melasy (podrobnosti jsou uvedeny v Dodatku). A protože se mě na to lidé pořád ptají, odpovídám: „Ne, všechna uvedená piva jsem neuvařil. Ale víc než jeden druh jsem realizoval.“

PROLOG

Prastaré legendy vyprávějí o tom, jak se bohyně slitovala nad ubohými podmínkami lidského života. Tak milovala své lidské dcery, že jim světila do opatrování dar piva. Po celém světě se traduje představa, že se pivo objevilo na světě proto, aby lidští synové a dcery mohli zapomenout na strasti smrti a oslavovat život posedlí duchem matky Země. Číše nápoje z ječmene jim může poskytnout zapomnění a pohladit jejich srdce písní a tancem.

Všechny lidské kultury mají bez ohledu na vzdálenosti v čase i prostoru stejné mýty vysvětlující vznik věcí tohoto světa. Prakticky každá kultura má například svou vlastní verzi příběhu o Pandořině skřínce. V mytologii starých Řeků hlídala Pandora schránku bohů, o níž jí bylo řečeno, aby ji nikdy neotevírala. Její zvědavost však zvítězila, ona skřínku otevřela a na svět se z ní vyvalily nemoci, hladomory, smrt a všechny hrůzy, které sužují lidstvo. Ke konci příběhu našla Pandora ve skřínce poslední věc, která tam zůstala jako dárek pro lidstvo. Na dně skřínce ležela naděje. A tak strádajícímu lidstvu zbyla jen naděje. I v lidových pověstech Afriky zopakovala černá Pandora nešťastný skutek své řecké sestry. S jedním rozdílem. Na dně svého košíku neobjevila naději, ale tykev s pivem.

Mnohem dřív, než se na světě objevili vousatí patriarchální bozi, existovala bohyně – ženský duch rození a plodnosti. Matka Země. Byla to ona, kdo dala před dvaceti tisíci lety vzniku životu a byla to ona, kdo z mateřské lásky a soucitu ke svým padlým dětem předala lidským ženám dar vaření piva. Číše milosti, tykev umožňující alespoň na chvíli zapomenout, byla naplněna pivem...

•

VE VŠECH DÁVNÝCH SPOLEČENSTVÍCH, VE VŠECH NÁBOŽENSTVÍCH
STAROVĚKÝCH KULTUR PŘEDSTAVOVALO PIVO DAR, KTERÝ ŽENY
OBRŽELY OD BOHYNĚ, NIKDY OD MUŽSKÉHO BOHA. A TAK ŽENY
ZŮSTÁVALY SPOJENY SLOŽITÝM NÁBOŽENSKÝM RITUÁLEM
S ŽENSKÝMI BOŽSTVY ŽEHNAJÍCÍMI KVASNÝM NÁDOBÁM.

Alan Eames, 1995¹

VŠECHNY VELKÉ ZLOČINY LIDSKÉ HISTORIE, VRAŽDOU ÁBELA
POČÍNAJE, BYLY SPÁCHÁNY STŘÍZLIVÝMI LIDMI, VĚTŠINOU PŘÍMO
ABSTINENTY. ALE VŠECHNY KRÁSNÉ A OKOUZLUJÍCÍ VĚCI
OD PÍSNĚ PÍSNÍ PO BOUILLABAISSE, OD BEETHOVENOVY DEVÁTÉ
AŽ PO KOKTELJ MARTINI NÁM PŘINESLI LIDÉ, KTEŘÍ V PRAVÝ ČAS
PŘESEDLALI Z VODY TEKOUcí Z KOHOUTKU NA NĚCO BAREVNĚJŠÍHO,
CO NEOBSAHOVALO POUZE VODÍK A KYSLÍK.

H. L. Mencken²

OPILE VĚDOMÍ PŘEDSTAVUJE ZLOMEK VĚDOMÍ MYSTICKÉHO,
A TAK NAŠE MÍNĚNÍ O NĚM MUSÍ ZAPADAT DO PŘEDSTAVY
ONoho VĚTŠÍHO CELKU.

William James

Rozmanitosti náboženské zkušenosti
(*The Varieties of Religious Experience, 1902*)³

PŘEDMLUVA

Když jsem se pustil do práce na této knize, neměl jsem ani ponětí o problémech, se kterými jsem se měl setkat. Pochopitelně se objevily normální problémy každého výzkumu. Třeba obtíže při hledání pramenů (ve Spojených státech neexistuje žádný archiv zabývající se vařením piva – lidské činnosti s historií dlouhou více než 10 000 let), potíže s rejstříky (zkuste najít tři řádky o nějakém jalovcovém pivu v knize, která má 500 stránek a žádný rejstřík), nedokonalé databáze (například Coloradská univerzita nemá ve své databázi o vaření piva skoro nic), nebo jistota autorů z minulých století, že čtenáři pochopí věci, které byly tehdy obvyklé, ale které jsou dávno zapomenuty (například dosud nevím, co znamená pokyn „udělej M.B.“). Daleko větší obtíže mi však působilo objevování nečekaných skutečností i lidských vztazích s kvašenými nápoji, které se naprosto nehodily k postojům současného puritánství, které se šíří Spojenými státy. Během svého výzkumu jsem totiž objevil, že alkohol rozvíjí mnohé fyzické i psychické schopnosti, že většina tradičních piv obsahovala byliny s léčivými, afrodisiakálními či vysoce opojnými účinky a že tyto rostliny spolu s kvasným procesem sehrály ve vývoji našeho druhu zcela zásadní roli.

V naší zemi je představa, že lidské vědomí není omezeno jen na úzké spektrum sociálně přijatelných voleb, pořád ještě nepopulární. Nicméně během svých dějin okusilo lidstvo velmi široký okruh duševních stavů. Některé z nich vznikly spontánně, jiné byly vyvolány požitím alkoholu či nejrůznějších rostlin. Během práce na této knize jsem zjistil, že i když mnohé rostliny byly pro vaření piva používány z důvodů ceremoniálních, duchovních či medicínských, nezanedbatelné množství druhů bylo do kvašených nápojů přidáváno především za účelem změny vědomí. Z výzkumu užívání kvašených nápojů jasně vyplývá, že kultura jejich využívání je v naší době na velice nízké úrovni. Ještě nikdy v lidské historii nebylo lidské vědomí a z něj vycházející chování tak úzce definováno, jako je tomu dnes. Navíc tento omezující proces (vyplývající ze snahy vnést do života bezpečí, které je mu cizí) neustále pokračuje a dostává se do extrémní polohy. Je to možné vidět i na stále vzrůstajících požadavcích na omezení užití tabáku i alkoholu a na počínajícím výzkumu snažícím se zjistit už u novorozenců sklonu k alkoholismu, užívání drog, depresím či nepřízpůsobivosti. Někteří politici

a sociální pracovníci trvají na tom, že miminka s podobnými sklony by měla být léčena hned od narození.

Výše uvedené vzorce chování však představují neoddelitelný aspekt lidských reakcí na opojné nápoje a zdá se, že naši předkové si toho byli plně vědomi a chápali, že není možné uhladit všechny drsné stránky života. Bylo jim jasné, že podstatné je to, jak si s těmito stránkami poradíme, a ne to, že se v našem životě vůbec projevují. A právě tento boj o překonání vlastní slabosti a začlenění tragických prvků do svého života tříbí náš charakter a dovoluje nám se rozvinout jako lidské bytosti. Pokud odmítneme tmu, nezbude nám pouze světlo, ale uniformní šedá, která nepředstavuje ani vítězství, ani porážku.

Nevěřím tomu, že snaha vymazat temnotu, která vychází z mylného předpokladu, že něco takového je vůbec možné, nám jako druhu prospívá. Proto tato kniha vychází z představy, že kvašení a využívání rostlin jako léků, psychotropních látek, učitelů a průvodců po stezce životem, je nevyhnutelnou součástí výzkumů podstaty lidství. Že naše lidství, jak mu dnes rozumíme, by neexistovalo bez daru kvašených rostlin. A tím se dostává do konfliktu s populárními představami o alkoholu a rostlinách a se základními koncepty, které si naše kultura vytvořila o podstatě reality. Z politického hlediska ji tak nelze považovat za správnou.

*Vision Mountain
červenec 1998*

KAPITOLA 1.

STUDNA VZPOMÍNÁNÍ

ACH, TY SLADKÁ SPONTÁNNÍ ZEMĚ... JAK ČASTO OŠKLIVÝ PALEC VĚDY PORÝPAL TVOU KRÁSU?

e e cummings

BRZY JSME SI UVĚDOMILI, ŽE TI MUŽI... JSOU ŠÍLENÍ. CHTĚLI MÍT ZEM; CHTĚLI SI ODNĚST PRYČ STROMY; PÁTRALI PO KAMENECH. SNAŽILI JSME SE JIM VYSVĚTLIT, ŽE DŽUNGLE NENÍ NIC, CO BY SE DALO HODIT PŘES RAMENO A ODNĚST JAKO MRTVÝ PTÁK, ALE ONI NÁS NEPOSLOUČALI.

Isabel Allendová, Povídky Evy Luny

Po několika hodinách letu v otřásajícím se a kouřem naplněném pralesním letadélku se pilot snaží přeřvat motory a ukazuje směrem dolů. Alan Eames, antroplog zabývající se problematikou piva, se snaží něco zahlédnout okénkem pokrytým rozpláclym hmyzem. Uprostřed hustého pralesa centra amazonské pánve se objevuje mýtina nacházející se na břehu klikatící se blátivé řeky, která se prodírá k obzoru. Mezi jednoduchými přístřešky a políčky manioku se hemží drobné postavičky. „Tady to je,“ oznamuje pilot a zamíří k nejbližšímu místu, kde je možné přistát a které se nachází mnoho mil na jih.

Dostat se pěšky na onu mýtinu trvá několik dní. Nejdřív dlouhá chůze po břehu řeky a pak další míle pádlování proti proudu. Horko a vlhkost pronikají všude. Vzduch je naplněn křikem ptáků a pronikavým pachem řeky a pralesní

vegetace. Konečně průvodce ukazuje ke břehu. Pádla se rychle noří do proudící vody a ženou kánoi na přistání. Prales vyzařuje klid a věkovitost, které prostupují vše jako vzduch. Zavazadla se rychle ocitají na hřbetech mužů a ti se vydávají po úzké pralesní pěšině, po které putují tak dlouho, až zahlédnou okraj vesnice. Zde se zastaví a čekají. Jejich příchod jistě nezůstal nepovšimnut. Brzy se objevuje malá skupinka vesničanů.

„Co si přejete?“ ptají se.

Alan to bere zkrátka. „Až v Americe jsem slyšel o vašem pivu. Přišel jsem se zeptat, jestli bych ho mohl ochutnat.“

Vesničani jsou očividně potěšeni zprávou, že jejich věhlas sahá tak daleko. „Ano, to je pravda,“ připouštějí. „Skutečně vaříme dobré pivo. Pojďte dál.“

Představují ho ženě, která je považována za nejvyhlášenější odbornici na vaření piva. Je drobná, zcela zcvrklá věkem a neuvěřitelně vrásčitá. Ale její oči září a zdá se, že rozumí Alanovi dříve, než průvodce přetlumočí jeho slova do domorodého jazyka. Obývá jednoduchou chýš, která je na americké poměry velice špinavá. Její nádobí na vaření piva se skládá z hliněných hrnců, pletených košíků a dlouhých měchaček. Vaří pivo podle receptů starých deset tisíc let. Alan jí předává dárky, které přinesl, a žena se usmívá. Je dobré, když cizinci chápou, že také musí něco přinést.

Když je pivo uvařeno, nepodobá se žádnému ze severoamerických piv. Je to pivo uvařené za pomoci modliteb k rostlinám, předkům, kteří jej vařili dříve, a duchům, kteří tyto předky v dávných dobách naučili toto pivo vařit. Je to pivo, které se vyrovná nejlepšímu belgickému *lambickému* pivům.

Alan se zhluboka napije a usměje se. Vesničané jsou potěšeni.

„Vždyť jsme ti to říkali. Vaříme dobré pivo.“

Nedaleko odtud deštný praes hoří. Jeden z nejtenčích půdních pokryvů na zemi je po tisíciletích poprvé obnažován a vystavován slunci a dešti. Vzduch je naplněn vřískáním motorových pil a hučením buldozerů. Všude je cítit pach motorového oleje a hořící vegetace. Stavební stroje spolu s ohněm rvou džungli jako divocí psi raněnou kořist, kterou strhli na zem. Muži tvrdě pracují. A jak už to tak bývá, občas ustanou, aby si setřeli pot z čela, vyměnili si pár žertů nebo se něčeho napili a uhasili tak svou žízeň. Zatímco nákladřáky s kládami ujíždějí pryč po blátivé cestě ke vzdálené civilizaci, muži pijí sodu nebo řídké komerční pivo z plechovek vyrobené nadnárodními koncerny. Prázdné plechovky a lahve,

kteřé se všude povalují, zatlačují kola nákladáků a pásy buldozerů do tenké vrstvy obnažené půdy.

Kontrast mezi oběma scénami je bolestný, ale nevyhnutelný. Stroje nepožirají jen deštný prales. Ničí současně i lidskou kulturu starou 30 000 let, způsoby myšlení, které se radikálně liší od našich dnešních, rostliny, které už možná nikdy nespátříme, a jiné věci, o nichž se ani nedovíme, že jsme o ně přišli. Jednou z nich je i pivo, za kterým Alan Eames cestoval tak daleko. Zdá se to být nepodstatné, protože pivo je jen bezvýznamný pšesec. Navozuje představu zpocených buranů v tílkách, kteří se jím nalévají před fotbalovým utkáním. Na tomto světě je však mnoho věcí, které jsou mnohem důležitější, než vypadají. Pivo je jednou z nich.

Dávná piva, která se nezávisle na sobě objevovala na světě v období před 10 000 až 30 000 lety, se od dnešních piv zcela zásadně lišila. Existovaly jich stovky ba tisíce druhů a na jejich výrobu se využívalo asi 20 různých druhů kvasnic, okolo 15 různých sladidel a více než 200 druhů rostlin.

Mnohá tato piva byla posvátná, řada z nich byla velice opojná či psychotropní a stovky jich obsahovaly léčivé byliny. Byla vařena pro posvátné ceremonie, pro dosažení stavu rozšířeného vědomí, jako prostředky sloužící ke komunikaci s mrtvými předky, jako výživa i jako lék. Některá piva vycházela z představy světa, která se velice lišila od té dnešní. Byla zakořeněna ve světě, jehož nedílnou složkou bylo posvátno a v němž měly všechny věci svou duši. Ve kterém jsou živé i kameny a ve kterém je výše zmíněná destrukce deštného pralesa nemyslitelnou věcí. Dřevní piva vycházela z kultur, které bez ohledu na svůj domácí kontinent shodně tvrdily, že tajemství kvašení neobjevili lidé. Považovaly ho za dar posvátných bytostí a trvaly na tom, že piva v sobě obsahují posvátnou složku, která odráží jejich původ. Takže když se pozorně podíváme, co se skrývá za obyčejným slovem „pivo“, otevře se nám svět zcela a zásadně odlišný od toho našeho.

Když tarahumarští Indiáni vyrábějí pulque, kvašený nápoj ze šťávy agave, nalévají sladkou směs pitné vody a kaktusové šťávy do zvláštních hliněných nádob. Kvašení říkají „vaření“, a jakmile se tekutina v jedné nádobě „naučí vařit“, kladou ji k ostatním dosud nekvasícím nádobám, aby se to od ní naučily také. Vysokohorské kmeny na Nové Guiney tvrdí, že to, co roste v pralesu, není dobré pouze k jídlu, ale že je to dobré i „k přemýšlení“. Domorodí svatí mužové

obou Amerik shodně říkají, že pokud se člověk k duchům rostlin chová jako k duchům ostatních lidí, rostliny k němu začnou mluvit a poučí ho o svých léčebných schopnostech.

Představy, že jedna kvasící nádoba může tomuto procesu naučit i ostatní nádoby, že deštný prales je nutno „myslit“, že rostliny mohou hovořit k lidem, nebo že kameny žijí, prastarý svět zcela prostupují, zatímco našemu modernímu technickému myšlení jsou zcela cizí. Většina z nás se od mládí učí, že vesmír je složen z neživé hmoty a že ostatní živé formy, které jej s námi sdílejí, jsou ve srovnání s námi „nižší“ a že my jsme jediní, kteří vládneme inteligentním vědomím (možná spolu s delfíny). Tento způsob uvažování byl starým domorodým kulturám zcela cizí. Vlastně pokud skutečně vstoupíme do domorodé mysli, shledáme, že živé kameny nejsou *představou*, ale skutečností každodenního života. Pak se pochopitelně nemůžeme divit, že se domorodci a lidé technické civilizace vzájemně nemohli domluvit. Žili v rozdílných světech opřených o rozdílné předpoklady. A tak se jeden druhému jevíli tak trochu jako blázni.

My, lidé západní kultury, se opíráme o jisté předpoklady, které nám v pochopení domorodé mysli v podstatě brání. Ale pokud ji nepochopíme, nemůžeme pochopit ani domorodé využití léčivých rostlin, ani porozumět okolnostem spjatým s vařením piva. Je velice důležité starému domorodému světu porozumět a pochopit, proč je nám tak cizí.

I když se může zdát, že zacházíme příliš daleko, bod, ve kterém se naše západní mysl začala vzdalovat starým představám, je spojen s osobou Galileia. Je znám především svým sporem s katolickou církví či soudním procesem, ve kterém prohrál svůj boj se zkostnatělými katolickými politiky, a přitom se trochu zapomíná na názory, které prosazoval. Byl první, kdo hlásal ideu, že vesmír představuje veliký stroj. Sice uvedený na začátku do chodu samotným Bohem, nicméně pouhý stroj. Právě tato představa brání nám lidem západní kultury pochopit domorodou mysl.

Ztotožnění se s touto představou zahrnuje především názor, že hmotný vesmír nemá žádný vnitřní rozměr, žádnou duši či cítění. Ve svém pohybu je ovládán souborem pravidel a zákonů, které mohou být lidskými bytostmi objeveny a poznány. A že tyto zákony i pohyby, a tudíž i vesmír sám, nemají žádný morální rozměr. Představují pouze různé formy hmoty vzájemně na sebe reagující podle pravidel, která sice nejsou dosud zcela známa, ale která mohou

byl poznamenán. Tato redukce vesmíru na hmotné interakce je s domorodou představou světa zcela neslučitelná.

Například ve všech domorodých systémech jsou rostliny obdařeny rozumem, vědomím a duší. Jsou chápány jako bytosti, které jsou schopny s lidmi rozmlouvat a které obsahují informaci o jejich léčebném využití. Tato představa míří přímo na sám střed konceptu vesmíru jako stroje a žádný normální Američan ji není schopen vzít vážně, aniž by přitom „nepropadl nervozitě“, jak

zaznamenal bylinář Michael Moore. Představa mechanického vesmíru ústí dále nevyhnutelně v Darwinovskou teorii evoluce. Jinými slovy k předpokladu, že lidé jsou výtvozem dlouhodobého procesu vývoje, ve kterém byly zapojeny složité vztahy mezi podmínkami prostředí a snahou přežít, které nutily lidský druh k výběru nejschopnějších. Lidský život tak představuje náhodný výsledek činnosti obrovského vesmírného stroje.

Evoluční teorie zahrnuje představu, že lidé vznikli z nějakého předlidského druhu a za pomoci přírodního výběru směřují k evolučnímu vrcholu, který je naším osudem. Což pochopitelně zahrnuje i představu, že vše, čeho lidé dosáhli v minulosti, bylo dobré pro naše předky, ale v současné době je beznadějně staromódní a nepotřebné. Jinými slovy dnes jsme na tom lépe, což není nic ve srovnání s tím, jak se budeme mít v budoucnosti. Vzniká tak nevyhnutelný despekt k minulým kulturám a jakási všudypřítomná, byť velice jemná nespokojenost se současným stavem. Je v nás přítomna touha dosáhnout konečného stavu vrcholu evoluce, která ovlivňuje veškeré západní představy. Přijetí evoluční teorie nevyhnutelně vede k praktickým aplikacím ve sféře lidské kultury. Při

nejmenším ke shovívavému postoji vůči takzvaným primitivním kulturám. Ale může vést až k etnocentrismu a rasismu. V jejím důsledku jsou všechny domorodé představy o světě posuzovány z hlediska modelu mechanického vesmíru, jejich odlišnost je připisována nízké úrovni evoluce našich předků, a jsou proto odmítány a nepřijímány.

VŠECHNY TY PRIMITIVNÍ NÁRODY

Západní učenci tvrdí, že primitivní kmeny představují rané stadium vývoje lidské rasy a jejich představy o *posvátnosti* věcí považují za fantazie a projekce vznikající v důsledku snahy vysvětlit si to, co pro ně bylo nepochopitelné. My, civilizovaní lidé, jsme se z těchto primitivních kultur vyvinuli. Pravda, naše promyšlené náboženské systémy vycházejí právě z jimi popisovaných fantazií a projekcí. Ale jak se vyvíjí moderní, vědecký člověk, potřeba projekcí mizí. Primitivní národy jich potřebovaly mnoho, současný člověk méně, a až se náš druh vyvine ještě více, nebude je potřebovat vůbec.

V tomto duchu se nese většina západních pojednání o náboženství a předindustriálních kulturách. Velmi dobrým příkladem je kniha Petera Farba nazvaná *Lidská cesta k civilizaci (Na příkladu Indiánů Severní Ameriky od jejich původní kultury až k příchodu industriální společnosti)* (New York: E. P. Dutton, 1968). Farbova kniha se rychle stala bestsellerem a získala mnohá ocenění. Následující citace z této knihy dobře charakterizuje akademický postoj západu k historickým předindustriálním kulturám.

Eskymácká víra je jednou z nejjednodušších a zahrnuje především dva rysy společné všem náboženstvím: duchy a magii. Zcela jí chybí představy pokročilejších náboženských systémů, jako je zjevení, spasitel, kněží, rituály, předměty víry a podobně. Eskymácké spirituální představy se patrně velmi podobají těm, jaké si lidé osvojili v nejrannějším stadiu formulování svých náboženských představ, ale jisté to samozřejmě není.

Diskuse o tom, kde končí „magické“ a kde začínají „náboženské“ prvky, trvá již velice dlouho a před několika desetiletími se ustálila

na názoru, že mezi oběma neleží žádná ostrá hranice. V důsledku této skutečnosti jsou obě charakteristiky spojovány do jediného pojmu „magicko-náboženské“, podobně jako v kompromisním slově sociálně-kulturní.

Eskymácká magie se od křesťanství, judaismu nebo buddhismu liší především v tom, že nepředpisuje žádné obecné vzorce správného chování ve společnosti ani nějaký kodex víry a přístupu k nadpřirozenému. Nezabývá se celkem neviditelného světa a omezuje se pouze na vztahy mezi jedincem a jeho okolím či přísunem potravy. Eskymácká magie pracuje s propracovaným systémem stovek tabu, která omezují každou akci. Moudrý Eskymák Iglulik kdysi řekl Knudu Rasmussenovi: „V co věříme? My nevěříme, my se jenom bojíme!“ Tato věta odráží postoj jak Eskymáků, tak všech primitivních společností. Žijí ve světě úzkosti, frustrace, nedostatečnosti a zranitelnosti, ve kterém duchové ovládají vše, co nemůže být racionálně vysvětleno. Moderní Američan samozřejmě takovou úzkost nezažívá, protože získal technickou kontrolu nad mnoha věcmi, které děsí Eskymáka. Namísto vědy má Eskymák k přemostění toho, co zná a čemu nerozumí, pouze magii. Bez magie by se jeho život stal jedinou dlouhou panikou.¹

Aby se vyhnuli podobným podmínkám života, hledají podle Farba lidé z non-industriální společnosti sílu a moc ve světě duchů. Jeden z prostředků, jak tuto moc či sílu získat, představoval prožitky jiné než normální skutečnosti. Podle Farbovy představy tohoto prožitku lidé dosahovali především sebetřýzněním. Zvláště u Indiánů z plání to bylo podle něj velmi obvyklé:

[Indián] toho dosáhne tím, že odejde do samoty, postí se, žízni a jinak sám sebe trápí, přičemž prosí duchy, aby se nad jeho utrpením slitovali.

Duch se nad mladíkem případně slituje a poskytne mu nakonec své nadpřirozené vedení – ve skutečnosti se jedná o účinky dehydratace, bolesti a deliria. Obzvláště šťastní jinoši mohou obdržet své vlastní písně, které slouží k přivolání pomoci z nadpřirozena. To, že

ostatním lidem znějí jako blábolení, jen posiluje jejich víru, že jejich vize byla jedinečná.

...Když nakonec svou vizi vyprávějí, podvědomě doplní chybějící pasáže a upraví zážitky tak, aby odpovídal normám společnosti, ve které žijí. Něco jako když my upravíme nesmyslný sen a přitom zcela upřímně věříme, že jej nedeformujeme...

Tím, že různé kultury měly rozdílné vztahy k vizím, lze vysvětlit i skutečnost, že některé kmeny propadly alkoholickým nápojům bílého muže, zatímco jiné nikoli. Ohnivá voda se ujala především mezi Indiány z plání a sousedními lesními Indiány, z nichž ti první pocházeli. V alkoholu brzy rozpoznali rychlou metodu k oklamání smyslů a dosažení halucinací.²

ÚZKOSTNÝ STRACH?

Mnoho západních vědců předpokládá, že naši předci žili v neustálém úzkostném strachu až do té doby, kdy je spasil nástup civilizace se svou technologií. Ve skutečnosti ale tito akademici spíše projektují *sami sebe* do životních podmínek, ve kterých Eskymáci či Indiáni z plání žili. A v důsledku této projekce pak oni cítí „úzkost, frustraci, nedostatečnost a zranitelnost“. Podobné pocity jsou pro ně nevyhnutelné. Nejsou k životu v těchto podmínkách vycvičeni, a tak jejich instinktivní reakcí je pocit strachu a současně vděčnosti za to, že jejich život není tak primitivní. Tato moderní projekce stojí i za hypotézou o objevu a využití kvašených nápojů, která je (zcela pochopitelně) nazývána „teorií úzkosti“.

Otec této teorie, učenec Donald Horton, stanovil, že: „primární funkcí alkoholických nápojů ve všech společnostech je uvolňování úzkosti.“³ Svě představy o funkci alkoholu v lidské kultuře stanovil někdy před padesáti lety. Rychle se ujaly a dodnes jsou uznávány. Stejně jako Farb i jejich autor argumentoval tím, že lidé v předindustriální společnosti žijí v neustálé úzkosti a že alkohol je může této úzkosti na krátké časové období zbavit. Jeho teorie hladce zapadá do dominantních eurocentrických křesťanských a protestantských představ. Vlastně je ve skutečnosti odráží a koření v nich. V důsledku toho byly dlouho odmítány

hypotézy jiné, které byly přesnější a kulturně neutrální. Horton i ostatní, kteří jeho teorie uznávají, jsou přesvědčeni o své „objektivnosti“. Jak však správně tvrdí Mikal Aasved ve své základní práci o posvátném využití kvašených nápojů předindustriálními kulturami:

Ve skutečnosti se podobná objektivita vyskytuje jen zřídka. Mnozí vycvičení pozorovatelé věnují možnosti, že by pití mohlo být ovlivněno kulturními faktory, pouze předstíranou pozornost a pak už svá pozorování klidně upraví tak, aby odpovídala jejich variantě teorie úzkosti. A necvičení pozorovatelé jsou ještě neobjektivnější. Z uvedených příkladů vyplývá, že mnohé popisy domorodého pití jsou velmi etnocentrické, emočně moralistické a často dokonce otevřeně rasistické. A tak se alkohol stal perfektním obětním beránkem odpovědným za pád malých kmenů i samotné římské říše.⁴

Pokud pozorně čteme, co západní vědci napsali o historii kvašení a jeho využití domorodými kulturami, nacházíme ozvěny a projekce nauky publikované Farbem a Hortonem. Pokud se ale zabýváme přímými rozhovory, ve kterých sami domorodci vyprávějí o kvašení a rostlinách, nebo pokud zkoumáme ústně předávané pověsti, začne se nám vynořovat úplně jiný obraz. Teorie úzkosti nevysvětluje ani zkušenosti domorodců, ani překvapující podobnosti v popisu zážitků, které se vyskytují i u kultur vzdálených od sebe časově i geograficky.

Mnozí příslušníci domorodých kultur popírají, že by strach a úzkost hrály v jejich životech klíčovou roli. Právě naopak. Pokud je někdo do podobné kultury ponořen od okamžiku svého narození, vnímá úplně jiný svět než ten, jehož obraz nám kreslí západní věda. Domorodé kultury sice žijí v daleko větším dotyku se smrtí, než je tomu u industriálních kultur dvacátého století, ale studium autentických rozhovorů provedných s jejich příslušníky od šestnáctého století do dneška odkrývá obraz, který se od Farbových představ výrazně liší. V tomto stavu domorodci neshledávají, a nikdy ani v minulosti neshledávali, nic špatného. Strach a úzkost v něm v žádném případě nehrají dominantní roli. Vlastně jim vyhovoval mnohem více než stav, který byli přinuceni přijmout v rámci civilizačního procesu. Už na počátku dvacátého století poznamenal oglalský Sioux Oku'te:

Zvířata jsou velice závislá na přírodních podmínkách, které je obklopují. Kdyby tu dnes žili bizoni, myslím, že by se velice lišili od bizonů, kteří tu žili kdysi, protože podmínky se změnily. Nenašli by zde stejnou potravu a stejnou krajinu. My tu změnu pozorujeme na svých koních. Dříve vydrželi značnou námahu a bez pití urazili velké vzdálenosti. Dostávali určitou potravu a pili čistou vodu. Dnes je musíme krmit míchanou stravou, méně vydrží a vyžadují neustálou péči. S Indiány je to stejné. Mají méně svobody a snadno podléhají rozličným nemocem. Za starých časů byli drsní a zdraví. Pili čistou vodu a jedli maso bizonů, kteří se volně potulovali rozlehlou krajinou. Nežili v ohradě jako dnešní dobytek. Voda v Missouri už není tak čistá, jako bývala, a z mnoha potoků už dneska nelze pít. Člověk má toužit po tom, co je přirozené, a ne po něčem umělém.⁵

Mnoho domorodých lidí tvrdí, že život v harmonii s přirozeností vyplývá z rozpoznání posvátného a významuplného světa, který se za vším skrývá. Ale západní vědci tvrdí, že tento významuplný svět, který domorodci popisují, je pouhou jejich projekcí a že údajná komunikace s ním, kterou si osobují, představuje pouze „magické myšlení“. A toto magické myšlení je pochopitelně v pojednáních západních učenců napadáno. Například Ken Wilbur o domorodých představách praví, že: „vlastní mysl a okolní svět nebyly od sebe jasně rozlišovány.“⁶

Hluboké studium kultur lovců-sběračů nicméně prokázalo, že jejich život byl ve srovnání s naším daleko empiričtější, více efektivní, méně stresující a že nebyli zdaleka tak posedlí starostí o zajištění potravy, jako jsme dnes my. Jak poznamenal antropolog Mikal Aasved: „Etnografické záznamy mluví samy za sebe a vyvracejí mýty i překonané představy týkající se života původních lidí.“⁷ Aasved pokračuje a uvádí příklad antropologa Richarda Lee, který se uprostřed šedesátých let pustil do prvního řízeného výzkumu společnosti žijící na hranici strádání, a to u křováků kmene Kung obývajících poušť Kalahari. Jejich území představuje jednu z nejdrsnějších oblastí na zemi. Lee si vedl podrobné deníky, do kterých zaznamenával kompletní produkci a spotřebu potravin během svého pobytu. Zaznamenal, že průměrná denní spotřeba příslušníka kmene Kung činila 2140 kalorií, přičemž podíl proteinů činil 93,1 gramu. Toto množství je podle

Mikala Aasveda „značné i podle amerických standardů“. ⁸ Lee tak zjistil, že průměrný denní přísun potravy příslušníků kmene Kung pravidelně přesahuje jejich metabolické potřeby a že tedy v žádném případě „nežijí na samé hranici strádání, jak se předtím často uvádělo.“ ⁹ Dále dokázal, že úroveň úzkosti je velice nízká, že shromažďování potravy se věnuje pouze 60 % populace (ve věkovém rozpětí 20–60 let), a to zhruba 12 až 19 hodin týdně. Zbytek představuje volný čas. ¹⁰ Je třeba mít stále na paměti, že území obývané Kungy je velmi výjimečné. Je to jeden z nejnehostinnějších koutů země a Lee se do svého výzkumu pustil během jednoho z nejhorších období sucha, jaké tam kdy bylo zaznamenáno. Podle jeho tvrzení musí společnosti žijící v příhodnějších podmínkách strávit shromažďováním potravy ještě méně času. Jeho předpoklady byly následně potvrzeny badateli, kteří se věnovali studiu ostatních historických i současných společenstev lovců-sběračů. A tak se zjistilo, že teorie úzkosti, o kterou se opírala většina západních vědců, nemá žádné opodstatnění.

Wilbur, Farb, Horton a mnozí další západní akademici nepochopili jednu věc. Že totiž naši předci nebyli žádní hlupáci. Aniž by používali to, co Wilbur a Farb nazývají vědou, přeživali na Zemi velice dlouhou dobu. Pokud by nebyli schopni rozlišovat mezi sebou a okolím, jak oba zmínění vědci předpokládají, jejich společenství by bylo nefunkční a neudržitelné. Domorodé kultury jsou, navzdory prohlášením západních vědců, neobyčejně dobrými pozorovateli přírody. Příslušníci těchto společenství pozorují všechny interakce ekosystému daleko podrobněji a přesněji než západní badatelé. A navíc pracují se souborem informací, který se od našeho zcela liší. Jejich systémy vycházejí z jiných předpokladů, jiné syntaxe jazyka a jsou stejně jedinečné jako systémy používané naší vědou.

Mnozí současní spisovatelé si začínají tuto skutečnost uvědomovat. Některých z nich se zmocnilo podezření, že popření starých představ ve jménu vědy může způsobit ztrátu něčeho, co je pro pochopení naší vrozené přirozenosti zcela klíčové. Snad nikdo to nevyjádřil tak dobře, jako prezident České republiky Václav Havel:

Vztah ke světu, který vytvořila a zformovala moderní věda, vyčerpал svůj potenciál. Je stále jasnější, že tomuto vztahu, kupodivu, něco chybí. Nedaří se mu propojit nás s vnitřní podstatou skutečnosti

a s přirozenými lidskými zkušenostmi. Namísto aby sjednocoval a dodával věcem význam, stává se zdrojem dezintegrace a pochybností. Vytváří stav připomínající schizofrenii. Člověk jako pozorovatel se sám sobě stále více odcizuje. Klasická moderní věda popisuje pouze povrch věcí, pouze jeden rozměr skutečnosti. A čím dogmatictěji prosazuje tuto dimenzi jako jedinou pravou, tím více je zavádějící. Dnes víme například o vesmíru nesouměřitelně více, než znali naši předkové, a přece se stále více zdá, že oni o něm věděli něco velice podstatného, co nám uniká. Platí to i o nás samých a o přírodě. Čím podrobněji známe své orgány, jejich vnitřní stavbu a funkce, tím méně se nám daří pochopit ducha, účel a smysl systému, který dohromady vytvářejí a který my zažíváme jako naše jedinečné já.¹¹

My, kteří jsme byli vychováni v představě mechanického vesmíru, jsme pravdu, tak otevřeně vyslovenou Havlem, sami pocítili. Někteří z nás pojali podezření, že „podstatná pravda“ o vesmíru, kterou znali naši předkové, spočívá v pochopení, že není pouhou mechanickou hmotou. Že je svým způsobem živý. Tento pocit, překrytý pěti stoletími „racionality“, směřuje ke způsobu chápání světa, který já nazývám Domorodou myslí. Myslím, že mnozí z nás se pokoušejí získat jej zpět. Pouť směřující k získání této mysli je velice obtížná, je však uskutečnitelná. Podle Ralpa Metznara, jednoho z pionýrů výzkumu stavů jiné skutečnosti, zahrnuje i pití vody ze Studny rozpomnění. Ale ponoření se do jejich vod samozřejmě něco stojí.

Stará nordická sága *Edda* praví, že Studna rozpomnění se nachází u paty světového stromu Yggdrasilu. Kdokoli se z jejich vod napije, získá schopnost vidět věci jinak a obdrží podíl na starých moudrostech lidstva i Země. Sága vypráví o tom, jako o této studni zaslechl Odin a zatoužil se z ní napít. Vypravil se za jejím strážcem Mimirem (z jehož jména je odvozen i anglický název pro paměť – memory), aby jej požádal o povolení. Poté, co mu položil několik otázek, Mimir dal svůj souhlas, ale upozornil Odina, že ho to bude něco stát. Musí zaplatit jedním ze svých očí. Odin souhlasil, dostal, co požadoval, ale od té doby pohlížel na svět pouze jedním okem.

Toto podobenství bylo již mnohokrát interpretováno tak, že ten, kdo chce získat starou moudrost, musí obětovat svůj současný pohled na svět. Nám, kteří jsme vyrostli v tom nejmaterialističtějším období lidských dějin, umožní doušek ze Studny rozpomnění vidět věci tak, jak je viděli naši předkové před tisíciletími. Musíme však za to obětovat něco z toho pohledu na svět, o němž nám bylo řečeno, že je skutečností.

V našem světě západní kultury si toho jsou snad nejvíce vědomi umělci a básníci. Nahlízejí do jiných světů a ve své poezii nám přinášejí jiné vnímání skutečností. Snad proto byli za starých časů nazýváni „roznašeči Odinovy medoviny“. Jedním z básníků, který do své poezie zakódoval poselství Domorodé mysli, je Norbert Mayer. Ve své básni píše o životnosti kamenů.

*Skálu mé objevení se vyděsilo.
Unikla mi předstíráním, že je mrtvá.¹²*

Mayer zachytil cosi, co mnozí z nás intuitivně cítí. Že totiž svět obsahuje něco více než neživou hmotu a lidské bytosti a že je ve své podstatě sám živý. Jeho básně posouvají zaostření čtenářovy mysli a vytvářejí tím zcela nový pohled na svět. Uvedený příklad nás nutí vnímat skály, které denně míváme bez povšimnutí, jako živé a vnímající. Což nás vede dále k přemítání o tom, zda i vše ostatní není vlastně živé. Spisovatelé jako D. H. Lawrence, e e cummings, Henry Thoreau, Wendell Berry, Barry Lopez a Edward Abbey naléhavě upozorňovali na živost světa kolem. I Walt Whitman se ve *Stéblech trávy* vyjadřuje stejně výmluvně.

*Věřím, že stéblo trávy není o nic méně obdivuhodné,
než dráhy putování hvězd,
a že stejně dokonalý je i mravenec,
nebo zrnko písku či vajíčko střízlíka.
Že rosnička je mistrovským kouskem
a pnoucí ostružina ozdobou nebeských salonů.
Že ten nejposlednější kloub mé ruky
je výsměchem celému strojnímu parku*

*a přežvykující kráva se sehnutou hlavou
překonává všechny sochy.*

Že myš představuje zázrak

schopný obrátit na víru miliony nevěřících.¹³

Pravda, kterou Whitman objevil a zpřístupnil svými dnes již klasickými díly, je tatáž, kterou už dávno znaly domorodé i starověké kultury. Tak vypadal svět, ve kterém žily a ve kterém vychovávaly své děti. Dodnes však patří k dědictví všech lidských bytostí. John Seed, australský aktivista bojující za záchranu deštných pralesů, uvádí meditaci, kterou používá k tomu, aby lidem zatíženým západním myšlením pomohl dosáhnou Domorodé mysli:

Existuje cvičení, při kterém přistupujeme k listu tak, jako bychom oslovovali svého váženého zenového mistra. Dýcháme na tento list okysličený uhlík z našeho těla. Děláme tak důstojně a s vědomostí a jsme si přitom vědomi, že list představuje klíč k Přírodě, jejímž kouskem jsme i my sami. Snažíme se tento prastarý proces sdílení dýchání provádět vědomě a přitom vyvolat ve své představivosti chuť tohoto listu. Musíme si přitom uvědomit a okamžitě odložit předsudek, že jsme to pouze my, kdo vědomě prožíváme tuto transakci, toto svaté propojení, které provází každý jednotlivý dech. Vědomě se snažíme poskytnout listu výživu a zároveň mu dovolíme, aby on vyživoval nás. A to ne pouze kyslíkem, který vytváří, ale i další komunikací. „Nejprimitivnější“ národy to dělají docela přirozeně. Žijí hluboce zakořeněny ve svém „prostředí“ a provádějí ceremonie a rituály, které upevňují a prohlubují toto propojení, toto soubytí lidského rodu s ostatními členy rodiny Země.

Pokud nejsme schopni přistoupit k listu jako k „uctívanému zenovému mistru“, nemůžeme pochopit hlubší úroveň procesu kvašení, nejsme schopni odložit své předsudky a vydat se na cestu do dávného světa za Domorodou myslí. Musíme se napít ze Studně rozpomnění, znovu spatřit svět světelnýma očima a cítit jeho zázraky světelným srdcem.

KAPITOLA 2.

INSPIRATIVNÍ MEDOVINA

Medovina, med a vřes

JEDNÁ SE O TAK PRASTARÝ NÁPOJ, ŽE SE JAZYKOVÝ KOŘEN „MEDHU“ VYSKYTUJE VE VŠECH INDOEVROPSKÝCH JAZYCÍCH. A TO VE VÝZNAMECH: MEDOVINA, MED, SLADKÝ, OPILOST A OPOJENÍ. PROTO SE PŘEDPOKLÁDÁ, ŽE KVAŠENÝ MED PŘEDSTAVUJE NEJSTARŠÍ FORMU ALKOHOLU, KTEROU LIDSTVO POZNALO.

Mikal Aasved, 1988¹

[MEDOVINA JE] PRASTARÝM OPOJNÝM NÁPOJEM BOHŮ A LIDÍ, DÁRCEM VĚDOMOSTÍ A POEZIE, LÉKEM NA RÁNY A PŮVODCEM NESMRTELNOSTI.

Robert Gayre, 1948²

Med představuje bezesporu nejstarší snadno dostupný zdroj cukru. Byl zde dávno předtím, než se lidé naučili vyrábět víno z vinných hroznů, uvolňovat cukry z obilí sladováním či nařezávat javory nebo palmy za účelem shromažďování jejich sladké mízy. Není proto nijak překvapující, že z medu byl vyráběn i nejstarší kvašený nápoj. V ústní tradici se nazýval medovinou. Je pevně zakotven v mytologii, kde představuje nápoj lidí i bohů. V představách, které si naši předci utvářeli o vztazích mezi člověkem a posvátným, mají med i medovina své nezpochybnitelné místo.

Včely jsou chápány jako poslové bohů, kteří lidem přinášejí posvátnou materii a kteří se svým způsobem podílejí na podstatě lidské duše. Jak poznamenává historik využívání medoviny Robert Gayre: „Včely byly úzce spojovány s Velikou

bohyní matkou a v rámci mithraismu byly zobrazovány ve lví tlamě, a tak představovaly Boží slovo. Nakonec v chaldejštině existuje stejný výraz pro „včelu“ i „slovo“.³ Je zajímavé, že včely se na Zemi objevily krátce před hominidy, kteří jsou vědci považováni za předky dnešních lidí. Lidé a včely jsou tedy společníky od samého začátku a někteří autoři je považují za integrální součást vývoje našeho druhu. Mnohé z nejstarších lidských legend tvrdí, že poezie neboli posvátný jazyk či „slovo“ vznikly v rámci lidského vztahu ke včelám, případně k jejich produktu, kterým je med. O něm se po dlouhá léta předpokládalo, že vzniká v posvátné oblasti jako rosa, která pak padá na květiny a je shromažďována a zpracovávána včelami. Medovina vzniká kvašením medu. Představuje alkoholický nápoj, který lidské mysli na čas dovolí zakusit posvátný stav mysli. Navíc všechny tři složky – med, medovina i včely – přinášejí lidstvu něco z božské nesmrtelnosti. Prodlužují život, upevňují zdraví a prohlubují vědomí. Následující příběh, který pochází z *Eddy*, zdařile vyjadřuje posvátnost a poetiku medoviny. Pochází ze severu a je velice starý.

Už to tak bylo, že na počátku bozi válčili mezi sebou. Staří bohové zvaní Vanirové bojovali s Aesiry, kteří představovali mladší generaci a kteří se je snažili nahradit. Nikdo však nevyhrával. Když je nelítostná bitva unavila, dohodli se, že se sejdou a sjednají mír. Roztržku mezi sebou hodlali zhojit následujícím způsobem: Nechali přinést velikou keramickou nádobu, do které jeden po druhém plivali, dokud nádoba nebyla plná a jejich tekutiny se nesměsily. Aby tento symbol jejich smíření nepřišel nazmar, bozi spojili své síly a proměnili své sliny v člověka, kterého nazvali Kvaser, neboli Vševědoucí. Nebylo otázky, na kterou by neznal odpověď. Když promluvil, všichni byli uchváteni silou jeho hlasu, který obsahoval moc a svatost bohů.

Dlouho kráčel Kvaser po nebesích jako symbol smíru bohů. Ale stalo se, že zašel příliš daleko a byl unesen trpaslíky, kteří ho neměli rádi. Trpaslíci ho zabili a jeho krev nalili do tří nádob, ve kterých ji smísili s medem. Tak vznikla medovina a získala tím takovou sílu, že každý, kdo se jí napil, se stal bardem a světcem. Trpaslíci ji žárlivě střežili a sdíleli ji pouze mezi sebou. Zpráva o medovině však dražila až k obru Suttungovi, a ten po ní velice zatoužil. Po dlouhých přípravách a sledování se mu podařilo všechny tři nádoby medoviny ukrást a ukrýt je na místě zvaném Hnitbjorg. Pak zavolal svou dceru Gundladu a nařídil jí, aby nádoby pečlivě hlídala a nikoho k nim nepouštěla.

*Sběr rostlin. Z titulní stránky publikace Grete Herball,
Londýn, Peter Treveris, 1526.*

Ale Odin, který byl vůdcem mladých bohů, o tom všem uslyšel a vydal se medovinu hledat. Po mnohých protivenstvích a překážkách dorazil posléze až do Hnitbjorgu a setkal se s obryní Gundladou. Za pomoci své síly se Odin proměnil tak, aby jej obryně nepoznala, a balamutil ji sladkými slovy. Obryně žila příliš dlouho sama, a tak Odin získal její srdce. Vzala ho za ruku, odvedla jej ke svému loži a na něm pak strávili tři dny a tři noci, přičemž ji Odin velice uspokojil. Byla tak šťastná, že mu k utišení žízně nabídla tři doušky z nádob, které ji Suttung svěřil ke hlídání. Odin využil její nabídky, aby se napil ze všech tří, a postupně ve všech omočil rty, přičemž nápoj velice chválil. Vtom se však vrátil Suttung, podíval se do nádob a zjistil, že jsou všechny prázdné. Ve své touze odnést medovinu do Asgardu vypil Odin všechnu tekutinu.

Když spatřil Suttungův hněv, proměnil se Odin v orla a odletěl. I Suttung se proměnil v orla a pustil se za ním. Letěli dlouho, přičemž Suttung se k Odino

neustále přibližoval. Posléze doletěli do Asgardu. Když bohové spatřili přilétajícího Odina, ve velikém spěchu vyvalili ven všechny nádoby. Jakmile se Odin přiblížil, vyplivnul medovinu do nádob. Ale protože měl Suttunga v patách, pospíchal tak, že tři krůpěje dopadly dolů na Zem. Tam na ně narazili lidé, kteří po Zemi putovali. Divili se, co to je, a tak medovinu vzniklou z Kvaserovy krve a medu ochutnali.

Tato událost byla nazvána „přijetím básnického údělu“ a od ní se pak odvíjela veškerá básnická a písničkářská tvorba. Trubadúrství je proto nazýváno Odinovým podílem, Odinovým vynálezem, Odinovým nápojem či darem nebo nápojem Aesiru. Básníci jsou pak známi jako roznašeči Odiny medoviny.⁴

Po dlouhou dobu lidé chápali hluboké a důležité propojení mezi lidskou rasou a inspiraci přinášející medovinou, mezi poezií (včetně krásné literatury) a kvašením, mezi požitím medoviny a zmoudřením nebo mezi opilostí a posvátnem. Například v Rgvédu, posvátné knize hinduismu, jsou Višnu a Indra nazýváni jménem *Madhava*, což znamená z medu zrozený, a jejich symbolem je včela. Stará keltská legenda o bohyni obilí Cerridwen a Gwionu Bachovi (ke které se vrátíme v 6. kapitole) pak jeví značnou podobnost s citovanou pověstí o vzniku Inspirativní medoviny.

Během celé zaznamenané historie zmiňovali básníci a spisovatelé propojení mezi básnictvím a kvašením a potvrzovali tak moudrost ukrytou v pověsti o Odinovi. Již velice dávno napsal Horatius: „Žádná báseň sepsaná abstinentem dlouho nevydrží a nikoho nepotěší.“ Ve staré básni nazývané *Runahal* se praví, že:

*Požil jsem doušek čarovné medoviny,
která byla uzmuta Othrorirovi.
Tak jsem poznal a stal se moudrým.
Začal jsem růst a sprádat verše.⁵*

Podobně poznamenal Ralph Waldo Emerson:

[To, co básník sděluje nevyčází] jen z jeho intelektu, ale z intelektu omámeného nektarem. Musíme si počínat stejně jako poutník, který ztratil stezku, položil uzdu koni na krk a spolehnul se na

instinkt svého zvířete. I my musíme důvěřovat božskému zvířeti, které nás nese světem. Pokud se nám podaří jakýmkoli způsobem stimulovat instinkt, otevrou se před námi nové obzory... Proto bardi milují víno, medovinu, narkotika, kávu, čaj, opium, dým santalového dřeva a tabák, prostě vše, co zprostředkovává animální rozveselení.⁶

Ze všech jmenovaných látek je medovina nejstarší. Během celé historie lidstva je v ústní tradici a legendách spojována s přeměnou lidského vědomí. Přeměnou, kterou počala zvláštní forma umění spočívající ve hře se slovy a nazývající se poezie. Jako všechny mýty, procházel i ten o Odinově hledání medoviny během svého předávání z úst do úst mnoha proměnami. Pro ty, kteří jsou schopní do něj hluboko nahlédnout, však obsahuje mnoho moudrosti.

MEDOVINA

METHEGLIN (DRUH MEDOVINY) ZPŮSOBUJE V MOZKU TAKOVÉ BZUČENÍ, ŽE ČLOVĚK PAK TVRDÍ, ŽE METHEGLIN NEMÁ RÁD, PROTOŽE PŘÍLIŠ UPOZORŇUJE NA MÍSTO SVÉHO VZNIKU, KTERÝM JE VČELÍ ÚL.

John Howell, cca 1650⁷

Medovina se vyskytovala všude, kde bylo možné najít med a mnohé národy Afriky i Střední a Jižní Ameriky ji dosud připravují stejně jako jejich předkové před tisíci lety. Existuje mnoho dávných odkazů na medovinu, ze kterých vyplývá, že se vyskytovala dávno před pivem i vínem. Plato píše, že: „Mnozí byli opilí nektarem (tj. medovinou), protože víno ještě nebylo vynalezeno.“ V Orfickém mýtu je zaznamenáno, že Kronos opil Dia medem, protože „víno dosud nebylo“. (Jedno z Diových jmen zní *Melissaios*, neboli „ten, který náleží včelám“). Mnoho starověkých evropských autorů uvádí, že i když je při náboženských obřadech používáno víno, vždy tomu tak nebylo, protože před vínem byla používána medovina.⁸

I když se med na většině území Severní Ameriky nevyskytoval, byly včely běžné na Floridě, v jižních státech USA a v Mexiku. Kultury, které tato místa

obývaly, všechny kvašený nápoj z medu znaly. Medovinu vyráběly také všechny národy Evropy, Asie, Afriky a Indie.⁹ Trpaslíci zmínění v Eddě představují s velkou pravděpodobností odkaz na Pikty – jeden z původních národů území dnešní Anglie, jehož příslušníci byli malého vzrůstu. A jejich medovina, kterou vyráběli z vřesu a vřesového medu, byla dlouho považována za onu mýtickou Inspirativní medovinu.

Vřes byl původně používán při vaření medoviny. Když se pak posléze rozšířilo vaření piva a ležáku, byl vřes přidáván i do nich.

VŘESOVÁ MEDOVINA A PIVO

V ROZLEHLÉ ŠLÁPOTĚ ZANECHANÉ CHODIDLEM VÍŠNUA PRAMENÍ MEDOVINA.

Rgvěda

VYNIKAJÍCÍ NÁPOJ LZE TĚŽ PŘIPRAVITI Z VRŠKŮ A KVĚTŮ VŘESU, KTERÉ SE V PATŘIČNÉM OBDOBÍ SBÍRAJÍ A SUŠÍ. LZE JE PAK KDYKOLI POUŽÍT PŘI VAŘENÍ.

Dr. W. P. Worth, 1692¹⁰

Vřesová medovina byla po tisíciletí považována za jedinečný kvašený nápoj pozoruhodně účinkující na všechny, kdo jej konzumují. Přestože se na území dnešního Skotska udržela nejméně 4000 let, na přelomu našeho století málem zcela zmizela, jako ostatně mnoho dalších domorodých bylinných a posvátných piv. Vřesová medovina i pivo byly tradičně vařeny i v ostatních částech Spojeného království. Dr. Plot v roce 1686 zaznamenal, že v oblasti Staffordshiru: „hojně používají k zakonzervování piva místo chmele vřesu obecného (*Calluna vulgaris*), aniž by tím trpěla chuť.“¹¹ Bylo též zaznamenáno, že ve Westfálsku (které je dnes součástí Německa) existovalo v patnáctém století „pivo zvané Koit, kterýžto název pochází z bretonského či velšského slova *coit* označujícího vřesové pivo.“¹² I v Dánsku a Norsku byl vřes na vaření piva běžně používán. Jeden autor z devatenáctého století poznamenal, že: „na severu Irsku se tradičně tvrdí, že Dánové v době, kdy ovládali toto území, vařili pivo z vřesu.“¹³ A jeden skandinávský místní sládek v rámci vyprávění o tradičních pivech poznamenal: „Pokud někdo touží po pivu se zvláštní příchutí, může do něj přidat vřes, osladěc nebo řebříček.“¹⁴ Takže i když jsou vřesové medoviny a piva připisovány

tradičně oblasti Skotska, zdá se, že byly běžně vařeny i po Evropě, Skandinávii a Británii. A všude, kde se vyskytovaly, jim byla připisována veliká moc.

» VŘESOVÁ MEDOVINA «

Složení

vřesový med 6 liber
 usušené kvetoucí vršky vřesu 10 šálků
 voda 4 galony
 kvasinky

Zahřejte vodu na 77 °C, přidejte sušené květy, přikryjte a nechte přes noc stát. Pak přeced'te a tekutinu uveďte do varu. Sundejte z plotny a přidejte med. Míchejte, dokud se nerozpustí. Horkou tekutinu nalijte do kvasné nádoby přes síto, do kterého jste nasypali dva šálky sušeného vřesu. Nechte vychladnout, přidejte kvasinky*) a nechte kvasit, dokud se kvasný proces nezpomalí. Pak odlijte 2,3 l tekutiny, přidejte do ní 2 šálky sušeného vřesu a zahřejte na 70 °C. Přikryjte, nechte 15 minut macerovat a pak nalijte zpět do kvasné nádoby. Když kvašení skončí, stočte do lahví (pokud chcete mít medovinu s bublinkami, nasypte do lahví po troše cukru) a zazátkujte. Nechte uležet dva týdny až dva roky.

Zcela nedávno se na trhu znovu objevilo vřesové pivo, které jako zdroj cukru nepoužívá med, ale ječný slad. Vyrábí ho ve Skotsku veliký obhájce tohoto nápoje Bruce Williams. Toto je jeho recept na domácí vřesové pivo:

» VŘESOVÉ PIVO «

Složení

vysladový ječmen 6 liber
 karamelový slad 10 1/2 unce
 lehce stlačené sušené kvetoucí vršky vřesu 12 2/3 šálku

*) V originále jsou uvedeny sušené pivovarnické kvasnice Windsor Danstar – pozn. překl.

irský mech (karagen) 3/10 unce
voda 5 galonů
kvasinky a živná sůl

Namočte slad na 90 minut do vody teplé 68 °C. Prolévejte horkou vodou tak, abyste nakonec získali 5 galonů tekutiny. Přidejte asi 1/2 galonu sušených kvetoucích vršků vřesu a nechte hodinu vařit.

Horký odvar přeceďte do kvasné nádoby přes síto, do kterého nasypte 2 šálky sušeného vřesu. Nechte zchladit a poté kvasit 7 až 10 dní při teplotě 16 °C. Když specifická hmotnost dosáhne 1,015 (většinou okolo pátého dne), odlijte 1/2 galonu odvaru, přidejte do něj 2 šálky sušeného vřesu a zahřejte na 70 °C. Přikryjte a nechte 15 minut sáknout. Pak přeceďte a vraťte zpět do kvasné nádoby. Když kvašení skončí, stočte do lahví, do kterých jste přidali trochu cukru, a zazátkujete.¹⁵

Pokud vyvinete patřičné úsilí, které musí být podloženo značnou vytrvalostí, seženete vřesové pivo Bruce Williamse i ve Spojených státech. Jeho chuť je vskutku pozoruhodná. Mírná hořkost je velmi dobře vyvážená s plností ječného sladu. Má pevnou lehce olejovitou texturu, díky které hladce klouže do krku, přičemž na chuťových pohárcích zanechává lehký květinový bouquet. Je to nejpozoruhodnější pivo, které jsem kdy pil.

O VŘESU

Calluna

WORMUS ZAHRNUJE PITÍ VŘESOVÉHO PIVA MEZI BLÁŽENOSTI, KTERÉ VE SPOLEČNOSTI BOHŮ ZAŽÍVAJÍ DUŠE PADLÝCH HRDINŮ.

*W. T. Marchant, 1888*¹⁶

Existuje dostatek důkazů, že kvašený vřesový nápoj patřil mezi posvátné nápoje Piktů i Keltů a že byl nedílnou součástí druidských rituálů. Jeho používání je tak staré, jako samo kvašení. Williams uvádí, že: „archeologické vykopávky

na skotském ostrově Rhumu poskytly neolitický střepe pocházející zhruba z 2000 př. n. l., na němž byly nalezeny stopy kvašeného nápoje obsahujícího vřes.¹⁷ Vřesové pivo je považováno za nejstarší kvašený nápoj na území britských ostrovů. Byl patrně rozšířen po celém území obývaném Kelty a jeho vaření v domácích podmínkách pokračovalo až do dvacátého století. Jak Řekové, tak i Římané zaznamenali, že Piktové tento pozoruhodný nápoj z vřesu vyrábějí, a vysoce ho hodnotili. Ti z Piktů, kteří posvátný nápoj vařili, zastávali významné společenské postavení (někteří autoři tvrdí, že právo jej vařit měli pouze kmenoví náčelníci).

Piktové představovali mocnou domorodou kulturu, která ve velké míře využívala tetování a malování na tělo. Proto z jejich názvu vzniklo současné anglické slovo *picture*, označující obraz. Obývali britskou i skotskou vysočinu po tisíciletí. Byli malé postavy a jako bojovníci byli známí svou neskutečnou vytrvalostí. Legendy o trpasličích obývajících hory, které znovu ožily v Tolkienových knihách, představují patrně časem a ústním podáním zkrácené zprávy o tomto národě. Jeho příslušníci odrazili invaze z Evropy, útoky Anglosasů, Irčanů a dokonce i Římanů. Definitivně byli poraženi v roce 846 Skoty, se kterými posléze splynuli.

Existuje pověst o tom, jak porážka od Skotů souvisí s tím, že Piktové ztratili schopnost uvařit vřesové pivo. Vyskytuje se v tolika obměnách a vynořuje se na tolika časových úrovních, že v sobě musí obsahovat nějaké pravdivé jádro. Její nejznámější verze pochází od Roberta Louise Stevensona, který byl v tradici této pověsti vychován.

*Z něžných zvonků vřesu
vařili dřevní nápoj
sladší než med.*

*Byl silnější než víno,
když vařili ho a pili.
Pak leželi si v objetí
po celé dny svaté extáze,
kdy putovali v Podsvětí.*

*Leč povstal v Skotsku muž,
z něž stal se mocný král.
Utkal se s Pikty v bitvě
a jak králiky je hnál.
Míle a míle v horách
tvrdě jim v patách šel,
až horské louky pokryly
mrtvolky zakrslých těl.*

Do hor se vrátilo léto
a znovu zrudnul vřes.
Však uvařit z něj pivo
už neumí nikdo dnes.
V hrobečcích téměř dětských,
tam, kde zní vřesu šumění,
spí vedle bojovníků starci,
co znali to dávné umění.

Jede král rudým vřesem
jednoho letního dne.
U země včely bzučí
a nad hlavou slunce žhne.
Otěže svírá vztekle
a pod vousy začíná klít.
Je vládce kraje vřesu
a nemůže z něj pivo pít.

Putují rytíři krajem,
kolem dokola slídí.
Pod padlým kamenem našli
dvojici zakrslých lidí.
Vyhnali je jak krasy,
syna i starého otce.
Poslední z národa skřetů
však mlčí jako dvě ovce.

Shlédl král seshora z koně
na ty dva zakrslé lidi.
Oni zas odspodu vzhůru,
nad sebou krále vidí.
Znovu se seshora z sedla
král na tu chátrou dívá.

„Nechám vás žít, vy skřeti.
Když sdělíte tajemství piva.“

Otec se synem mlčí,
na krajinu kolem hledí.
Dole se moře vzpíná,
na vřesu včely sedí.
Pak otec prolomil ticho,
napětím hlas mu hrál.
„To, co chci, Pane, říci,
slyšet smí jedině král.“

„Život je sladký starci
a čest je jen ozvěna zdáli.
Velmi rád prodám to tajemství,
co střezili Piktové, králi.“
Hlas slabý má jak vrabec,
jak by měl v krku prach.
„Velmi rád všechno sdělím,
jen ze syna mám strach.“

„Mladí si života necení
a smrt je pro ně jen stín.
Nemůžu prozradit tajemství,
když slova má slyší syn.
Poruč ho svázat, králi,
a do moře pochovat!
Pak prozradím já tobě,
co slíbil jsem uchovat.“

Popadli syna a provazy
jak zvíře ho svázali.
Potom ho hodili z útesů
a posměšně mu mávali.

*Proletěl mládenec vzduchem
na pouti do jiných světů.
Ke králi vzhlíží otec,
poslední z národa skřetů.*

*„Pravdu jsem, Pane, mluvil.
Jen o syna se bál.*

*Nemají mladí odvahu,
když vyslýchá je král.
Teď už je zbytečné mučení,
já klidně všechno snesu.
A se mnou zhyne i tajemství,
jak vaří se pivo z vřesu.“¹⁸*

Navzdory brutálnímu zdecimování Piktů se dovednost vaření piva z vřesu zachovala a vesničané ho vařili až do dvacátého století.

Vřes vůbec zaujímal důležité postavení všude, kde rostl. Tradičně se používal jako střešní krytina, do slameníků, na výrobu košťat, jako topivo nebo materiál na pletení košíků. Podílel se i na výživě, a to především jako potrava pro včely a při vaření piva a medoviny. Tam, kde se vyskytoval, byl pro domorodce tak důležitý, jako byli například bizoni pro Indiány z plání. Nakonec dodnes je národní cítění v mnoha částech britských ostrovů propojeno s vřesem. Od objevení se prvních obyvatel v této části světa byl součástí jejich duše, poezie, pověstí a jejich identity vůbec. Mnozí venkované dodnes vřes využívají způsobem, který se nezměnil posledních 4000 let.

Vřes patří do čeledi vřesovcovitých (*Ericaceae*). Je zajímavé, že i mnohé další rostliny z této čeledi byly tradičně využívány při vaření piva a některé z nich jsou pověstné svým psychotropním či silně omamným účinkem. Za nejvýznamnější z nich je nutno považovat žlutý pěnišník zlatý (*Rhododendron chrysanthemum*), který v Rusku sloužil jako intoxikant a antireumatikum; americký pěnišník převeliký (*Rhododendron maximum*) s narkotickými účinky; planíku obecnou (*Arbutus unedo*) s údajně narkoticky působícími plody; rojovník bahenní (*Ledum palustre*), který přidán do kvašeného nápoje působí velice opojně. Za narkoticky působící je někdy považován i „labradorský“ či „rašelinný čaj“ z rojovníku grónského (*Ledum groenlandicum*) a brusnice vlochyně (*Vaccinium uliginosum*).¹⁹ Nakonec i vřesu jsou přisuzovány omamné účinky. Existence legend opřádajících vřesové pivo a mnohé pověsti o jeho účincích ukazují nejen na posvátnou moc rostliny, ale i na mnohem hlubší vlastnosti, které jsou jí vlastní.

Ještě než se Bruce Williams pustil zcela nedávno do komerční produkce vřesového piva, zaslal britskému botanikovi a pivovarskému chemikovi Keithu

Thomasovi vzorky vřesových vršků k analýze. Poznatky, které Thomas získal, jsou velmi zajímavé. Lidé, kteří vřesové vršky na vaření piva sklízeli, si všimli jemného bílého prášku, který jim při sklizni pokryl ruce i šaty. Tento bílý prášek je produkován mechem rostoucím na dřevnatých stoncích vřesu a je při sklizni vířen. Thomas analýzou tohoto prášku zjistil, že má narkotické a lehce halucinogenní účinky a upozornil, že by měl být před vařením piva z vřesu omyt. (Říká se, že si studenti, kteří sběr pro výzkum prováděli, dopřáli v rámci své práce v terénu mnohý šálek vřesového čaje). Vřesové pivo, které se nyní ve Skotsku komerčně vaří, je vyráběno z vřesu, jehož vršky jsou před přípravou nápoje pečlivě omyty.²⁰ Je pozoruhodné, že mech obsahuje zároveň i divoké kvasinky, které byly pro zkvašení nápoje tradičně využívány. Skotský slovník poznamenává: „Piktové vařili jistý odporný nápoj zvaný vřesové pivo, který vařili z vřesu a nějakého neznámého druhu mechu.“²¹

Vřes má nicméně lehké narkotické a uklidňující účinky sám o sobě i bez mechu. Byl tradičně využíván v bylinářství jako mírné sedativum, při ledvinových a močových problémech a proti artritidě a reumatismu.

Med sbíraný na vřesu je také pověstný a opět je velice zajímavý. Má nezaměnitelnou chuť a na patře zanechává velice příjemnou příchutí. Pronikavě voní, a i když je med zavřen v příborníku, jeho vůně naplní celou místnost. Med z vřesu má jedinečné vlastnosti, které s ním sdílí jen dva další typy medu. Jeden z nich pochází z Nového Zélandu a ten druhý z Indie. Oba, stejně jako vřesový med, pocházejí z jediného druhu rostlin. Všechny tyto tři typy medu vykazují vlastnost zvanou tixotropie. V klidu jsou velice husté a želatinózní jako rosol. Pokud vřesovým medem prudce mícháme, ztrácí tuto rosolovitost a stavá se tekutým jako ostatní medy. Pokud ho však ponecháme tři dny v klidu, znovu nabude svou rosolovitou konzistenci. Tyto dva stavy vřesového medu jsou možná příčinou záměn mezi medem-medovinou a potravou-nápojem, které Řekové nazývali ambrozií-nektarem. Posvátná substance, kterou bohové požívali, byla někdy považována za nápoj a jindy za jídlo. Někdy byla tekutá a pak ji bylo nutno pít, jindy byla tuhá a pak se jedla.

Na rozdíl od ostatních typů medu, které obsahují jen nepatrné množství proteinů, jich vřesový med má 0,5 až 2 %, což je právě příčinou jeho zvláštní konzistence.²² Tato unikátní vlastnost mimo jiné způsobuje, že je velmi těžké dostat tento med ven z plástve. V historické době zbývala jediná možnost. Bylo

nutno vyndat z úlu celé plástve a povařit je ve vodě. V praxi to znamenalo, že odvar, ze kterého se připravovala medovina, obsahoval všechny látky, které se v úlu vyskytují. Tedy med, vosk, propolis, královskou kašičku, pyl a rozzlobené včely. Takto vyrobená medovina musela obsahovat velké množství proteinů. Tedy ještě více než sám vřesový med, který jich už tak obsahuje neobvykle mnoho. Další dávka proteinů (nikterak zanedbatelná) se pak do nápoje dostala s kvasinkami, takže nápoj mohl sloužit současně jako vydatná potrava. Proto mohlo vzniknout staré skotské rčení, že „píjáci medoviny jsou stejně silní jako jedlíci masa“, nebo německé přísloví *Bienen kommen eben so weit als Bare*, která znamená „med posiluje stejně jako maso“.²³ Další složkou medoviny byl nepochybně onen mech. Nejen proto, že je přítomen v úlu. Do medoviny se dostával současně se sušenými vřesovými vršky. Výsledkem byl pozoruhodný kvašený nápoj, který byl velice výživný a přitom působil i léčivě a opojně. Pravá inspiraci vzbuzující medovina! Dávné údaje naznačují, že Kelti a Piktové vařili svůj nápoj pouze z vřesu, tedy bez ječmene. Byla to vlastně čistá medovina z vřesu a vřesového medu. Protože nápoj z vřesu je považován za nejstarší kvašený nápoj na území britských ostrovů, který se vařil už před 4000 lety, a protože jej vyráběl kočovný národ (Piktové), je pravděpodobné, že se ječmen tehdy nepěstoval a že ona pověstná dávná vřesová piva byla vlastně medovinou. Co se týče Keltů, podle některých pramenů vařili vysoce opojný nápoj z vřesu a vřesového medu již někdy v prvním století př. n. l.²⁴

Hlavním druhem vřesu, který se vyskytuje na britských ostrovech a ze kterého byla medovina připravována, je vřes obecný (*Calluna vulgaris*). Jeho porost pokrývá doslova stovky čtverečních kilometrů na britských ostrovech i evropské pevnině a jeho květy jsou purpurově narůžovělé. Je to zhruba deset centimetrů vysoký dřevnatý podrost, který má ostré jehličkovité listy. Daří se mu na písčitých a kyselých půdách. Roste v neúrodných oblastech zvaných vřesoviště. Tento druh někdy vykvete i zvláštními bílými kvítky, kterým venkovští lidé přisuzují výjimečné vlastnosti.

Existují ještě tři další druhy, které se v Evropě a na britských ostrovech běžně vyskytují a které jsou pro výrobu medu a vaření medoviny využívány rovněž. Jsou to skotský vřesovec popelavý (*Erica cinera*), cornwallský vřesovec tékavý (*Erica vagans*) a vřesovec ladní (*Erica tetralix*). Všechny výše uvedené čtyři druhy vřesu a vřesovců zdomácněly i ve Spojených státech. Pouze vřes obecný

je ve svém přirozeném výskytu omezen na západ Nové Anglie, i když uměle se pěstuje po celých Státech. Kvete zde růžově, modře a bíle. Na západě Spojených států se hojně vyskytuje šest původních druhů vřesovitých rostlin. Kasiope Mertensova (*Cassiope mertensiana*), kasiope čtyřhranná (*Cassiope tetragona*), kasiope hvězdčovitá (*Cassiope stellariana*) filodoce šichovitá (*Phyllodoce empetrifomis*), filodoce Brewerova (*Phyllodoce breweri*) a *Phyllodoce glandulifera*. Všechny patří do čeledi vřesovcovitých (*Ericaceae*), vytvářejí drobné dřevnaté keříky a dávají přednost kyselé půdě. Kasiope Mertensova je rozšířena od Aljašky a Kanady až do střední Kalifornie, severní Nevady a západní Montany. Kvete bílými kvítky vytvářejícími květenství, která visí z vrcholků tenkých červených stonků vyrůstajících z konců větviček. Kasiope čtyřhranná roste na kanadských hranicích a hvězdnatý vřes v rašeliništích na sever od Mount Rainieru ve státě Washington. Filodoce šichovitá vytváří nízké kobercové podrosty s růžovými až červenými květenstvími. Ze středu visících květů tvaru zvonků vyrůstá dlouhá tyčinka. Roste od Aljašky až do severní Kalifornie, Idaho a Colorada. Filodoce Brewerova se vyskytuje především v kalifornských horách a smetanový horský vřes na sever od horských oblastí států Oregon a Wyoming. K vaření piva byly využívány především vřes obecný a vřesovec ladní. Ve Spojených státech kvetou od července do října, ve Skotsku poněkud dříve. Vřesovec ladní od dubna do června a vřes obecný do srpna do září. (Bylo by zajímavé zjistit, zda domácí americké druhy vytvářejí stejně zajímavou chuť piva a zda se i na nich vyskytuje prášek z mechu jako na evropských druhích). K vaření piva se používají 5-7 cm dlouhé kvetoucí vršky, které musí být zpracovány do 36 hodin po utrnutí. Pokud mají vydržet bez ztráty aroma déle, je nutné je zmrazit.

O MEDU, VČELÍM PYLU, PROPOLISU, KRÁLOVSKÉ KAŠIČCE A VČELÍM JEDU

[JEZTE MED] V NĚMŽ JE UKRYT LÉK PRO LIDSTVO.

Korán

FINOVÉ VĚŘILI, ŽE VYSOKO NA NEBESÍCH EXISTUJE ZÁSOBÁRNA VŠEMOHOUCÍHO NAPLNĚNÁ NEBESKÝM MEDEM, KTERÝ MÁ MOC VYLÉČIT VŠECHNY RÁNY.

Robert Gayre, 1948²⁵

Medovina byla odjakživa považována za zdraví upevňující nápoj. Robert Gayre, historik zabývající se využitím medu, napsal: „Od nejstarších dob byly medu a zvláště pak medovině přisuzovány léčivé a zdraví upevňující atributy. Proto byla medovina považována za nápoj prodlužující život. Tato vlastnost pak byla přenesena i na nebeskou čarodějnou medovinu, která smrtelníkům mohla propůjčit dar nesmrtnosti.“²⁶ Věřilo se, že pravidelné požívání medoviny udržuje mládí, zvyšuje sexuální touhu, brání vzniku chorob a zahání nemoci jako artritidu, žaludeční vředy, bronchitidu, impotenci, obecnou slabost a debilitu. Dále pak srdeční potíže, rakovinu a mnoho dalších.

Moderní autoři považují tyto představy o medovině za pouhou fantazii. Nicméně všechny kvašené nápoje jako pivo, víno či právě medovina mají, bez ohledu na suroviny, ze kterých byly zhotoveny, určité léčivé vlastnosti. Navíc je zajímavé srovnat s výše uvedeným výčtem nemocí současně uznávané léčivé vlastnosti medu. I když jsou dnes léčivé vlastnosti medoviny zpochybňovány, nikdo si nedal práci s potvrzením či vyvrácením jejich platnosti. Stále je však důležité mít na paměti, že medovina se původně nepřipravovala z čistého medu, ale z celého obsahu pláství. Takže v hrnci se ocitlo vše. Vosk, med, propolis, pyl, mateří kašička i vzteké včely. Je tudíž rozumné zkoumat léčivé vlastnosti všech těchto látek, které se společně vyskytují v úlech, a srovnat je s atributy, které naši předkové přisuzovali medovině. Navíc mohou mít dávno propagované léčivé účinky medoviny svůj původ i v propojení vlastností výše uvedených složek. Med, královská kašička, pyl, propolis, včelí jed a alkohol se v ní spojují k vytvoření blahodárných účinků, které jsou jí tradičně přisuzovány.

MED

Med představuje nektar z květů, který včely sbírají a během transportu do úlu skladují ve svém žaludku. Původním zdrojem nektaru je glukóza, kterou rostlina produkuje tím, že procesem zvaným fotosyntéza spojuje za pomoci slunečního světla a ve svých listech obsaženého chlorofylu oxid uhličitý s vodou. Část glukózy je poté převedena na fruktózu a obě složky společně vytvoří sacharózu. Ta pak cirkuluje rostlinou a zajišťuje energii potřebnou k jejímu růstu. Část této sacharózy se pak spolu s ostatními složkami ocitne v květech jako nektar, který má přilákat hmyz potřebný k opylení rostliny.